

KOLLARITS KRISZTINA
A Nobel-díj árnyékában

Herczeg Ferenc, Szabó Dezső, Tormay Cécile

„Az első irodalmi Nobel-díj odaítélése, 1901 óta eltelt száz évben szaporodtak a kérdőjelek az irodalmi díj szakmai hitelességével kapcsolatban, ellentétben a tudományos Nobel-díjakéval. Miért Sully-Prudhomme, Rudolf Eucken, Grazia Deledda és Pearl Buck? Miért nem Tolsztoj, Ibsen, Proust, Kafka és Joyce? Az ilyen felsorolások könnyen folytathatók. [...] Lehet-e valamilyen politikai szándék Szolzszenyicin díja mögött? [...] Miért szavazott a Svéd Akadémia olyan népszerű szerzőkre, mint Sinclair Lewis és John Galsworthy, ha néhány évtizeddel később az addig ismeretlen Isaac Bashevis Singer és Czesław Miłosz kitüntetésével ejtette bámulatba a világot?”¹ Ezekkel a kérdésekkel kezdi az irodalmi Nobel-díj első száz évének történetéről szóló könyvét Kjell Espmark, aki 1988 óta az irodalmi Nobel-díj Bizottság elnöke. Valóban, a kérdések sorát magyar szempontból különösen könnyű lenne folytatni. Főképp az tűnik érdekes kérdésnek, hogy miért kellett a Nobel-díj első kiosztásától 101 évnek elteltéig, amíg 2002-ben először kaphatta meg magyar szerző a díjat? Sőt: egyáltalán kik kerültek a magyarok közül korábban már felterjesztésre, és mennyire járhattak közel a célhoz? Espmark könyve sajnos egy félmondat kivételével nem foglalkozik a magyar jelöltekkel,² ráadásul mivel a Nobel-díjhoz tartozó teljes dokumentáció 50 évre titkosítás alatt áll, így ebben a témában eddig inkább csak találgatások láthattak napvilágot. 2001-től azonban hozzáférhetővé váltak (igaz, csak svéd nyelven) a Nobel-díj Bizottságnak az Akadémiához benyújtott ajánlásai, amelyekből sok mindenre fény derült.³

De mielőtt erre rátérnénk, tekintsük át röviden az irodalmi Nobel-díj odaítélésének mechanizmusát!

A Nobel-díj Bizottság minden év szeptemberében kiküld 6-700 ajánlatkérő levelet az ajánlásra jogosult szervezetekhez és személyekhez: az egyes országok tudományos akadémiáinak, egyetemi irodalomprofesszoroknak, illetve korábbi Nobel-díjasoknak van lehetőségük az ajánlattételre. A jelöléseket január 31-ig fogad-

ja el a Nobel-díj Bizottság, ezt követően elindul a több hónapon át tartó és több fordulós jelölési procedúra. Áprilisra megtörténik annak a 15-20, esetenként 30 jelöltnek a kiválasztása, akikről komolyabban tárgyalnak. Külső szakvéleményeket is igénybe véve májusra 5 jelölt kerül be a döntőbe. A nyár folyamán ezeknek a jelölteknek a műveit olvassák a tagok, hogy aztán októberre kialakítsanak egy közös véleményt. Az elnök összefoglalja az említett 15-20 jelöltről kialakított véleményeket, és javaslatot tesz a bizottság nevében az azévi Nobel-díjas személyére. A végső döntést a Svéd Akadémia 18 tagja hozza meg többségi szavazással, a díj elnyeréséhez a szavazatok több mint 50 %-ának megszerzésére van szükség. Bár az Akadémia figyelembe veszi a Nobel-díj Bizottság felterjesztését, el is térhet attól, illetve többször előfordult az is, hogy a bizottság nem tudott egységes álláspontra jutni, de az Akadémia mégis hozott döntést. (A szabályzat 5.§-a szerint ugyanakkor lehetőség van arra is, hogy ha nem találnak megfelelő jelöltet, abban az évben ne osszák ki a díjat.). A Svéd Akadémia archívuma nemcsak a Nobel-díj Bizottság javaslatait őrizte meg, amelyeket most nyomtatásban is hozzáférhetővé tett, de a külső szakértők jelentéseit, az akadémikusok egymás közti levelezését, emlékeztető feljegyzéseit is.⁴ Ezek ismeretében még árnyaltabb képet lehetne nyújtani témánkról, de már a Nobel-díj Bizottság szakvéleményeiből is kirajzolódik egy elég részletes kép a magyar jelöltek sorsáról.

Irodalmi Nobel-díjra felterjesztett magyarok 1901–1950

Már a felterjesztettek személye körül is sok legenda kering. A Bo Svensén által kiadott dokumentumkötet végén található névmutatónak köszönhetően egyértelműen megállapítható, hogy 1950-ig három magyar író került komolyabban szóba, vagyis csak ők jutottak be a 20-30 szerzőt tartalmazó jelöltilistába: Herczeg Ferenc, Szabó Dezső és Tormay Cécile.⁵

Rejtély, hogy miért várt a Magyar Tudományos Akadémia majdnem negyed századot, míg az első magyar író felterjesztette. Úgy látszik, az első évtizedekben egyszerűen nem ismerték fel a Nobel-díj jelentő-

1 Kjell Espmark: Az irodalmi Nobel-díj. Száz év története. Európa Kiadó, Bp. 2004. 5.

Armand Sully-Prudhomme 1901-ben, Rudolf Eucken 1908-ban, Grazia Deledda 1926-ban, Pearl Buck 1938-ban, Alekszander Szolzszenyicin 1970-ben, Sinclair Lewis 1930-ban, John Galsworthy 1932-ben, Isaac Bashevis Singer 1978-ban, Czesław Miłosz 1980-ban kapott Nobel-díjat.

2 i. m. 202.

3 Svenska Akademiens Arkiv. Nobelpriset i litteratur. Nomineringar och utlatanden 190–1950. Utgivna av Bo Svensén. Del II. 1921–1950. Svenska Akademien, Stockholm, 2001. [Svéd Akadémia Archívuma. Nobel-díj az irodalomban. Jelölések és vélemények 1901–1950. I–II. Sajtó alá rendezte Bo Svensén. Svéd Akadémia, Stockholm, 2001.] Továbbiakban: Svensén.

4 Espmark, 5–6.

5 Svensén, 451–464.

ségét. Erre utal az is, hogy bár 1902-ben a Svéd Akadémia felszólította a világ országait, hogy könyvtára számára küldjék meg a legkiválóbb szerzőik munkáit, egy magyar újságíró, amikor 1913-ban a könyvtárban járt, *Az ember tragédiáján* és néhány Arany- és Petőfi-köteten kívül nem talált ott egyéb magyar nyelvű könyvet.⁶ Másrészt a Nobel-díj Bizottság kezdetben ugyan tervezte munkája megkönnyítésére magyar előadó alkalmazását is Axel Lundegord⁷ személyében, aki ezért 1900-ban hosszabb tanulmányutat is tett Magyarországon, de ez a terv végül nem valósult meg. A magyar kultúra így szinte teljesen képviselő nélkül maradt Svédországban, leszámítva talán Leffler Bélát, aki 1919 óta élt Stockholmban. Az ő nevéhez fűződik a Svéd-Magyar Társaság megalapítása, illetve ő volt a Stockholmi Magyar Intézet első vezetője is 1929–1935-ig.⁸

Az első magyar, Herczeg Ferenc felterjesztésének gondolata talán csak közeledő 40 éves írói jubileuma kapcsán merült fel. Négyesy László, Császár Elemér, Horváth János, Papp Ferenc és Tolnai Vilmos⁹ egyetemi tanárok voltak a kezdeményezők, az ő javaslatukat vette aztán át az MTA.¹⁰ A felterjesztés Horváth János munkája, aki miután áttekintette Herczeg egész munkásságát, *Az élet kapuja* (1919) című regényéért javasolja Nobel-díjra, mivel ez a műve felel meg szerinte leginkább a Nobel-díj szabályzat 2. §-ának, amely szerint olyan művet szeretnének jutalmazni, amely „az idealizmus tekintetében a legfigyelemreméltóbb, egyszerűs mind a maga területén a legújabb eredményeket képviseli.”¹¹ *Az élet kapujának* német fordítása azonban nem készült el időben, így a bizottság Herczeg művének megtárgyalását a következő évre halasztotta.¹² Az 1926-os bizottsági összefoglalóból azonban megtudjuk, hogy a regénynek még mindig csak az első része áll rendelkezésre, amelyből látszik, hogy Herczeg „kiváló, tehetséges elbeszélő”, ezért a végső ítélettel megvárják a regény befejezését:

„28-as számú jelölt: Herczeg Ferenc, akit *Az élet kapuja* című nagy történelmi regényével tavaly jelöltek a

díjra. Regényének német fordítása (*Das Tor des Lebens*) azonban nem készült el időben, ezért a jelöléssel való foglalkozást az idei évre halasztottuk. Idén rendelkezésünkre áll a regény első részének fordítása, amely alapján véleményt alkothatunk a műről, azonban a Nobel-díjjal kapcsolatos végső döntésünkhöz nem biztosít elegendő alapot. A regény 1513-ban Rómában játszódik, Gyula pápa utódjának megválasztása körüli időszakban. Egy magyar kardinális [Bakócz Tamás esztergomi érsek] érkezik a szent városba, ahol pápává akarja választatni magát, hogy egyesíthesse a kereszténységet a közelgő török veszély ellen, a cserbenhagyott Magyarország megmentésére. Célja elérése érdekében nagyarányú szavazatfelvásárlást folytat a kardinálisok között. Terve mégsem sikerül, és megérti, hogy szülőhazája sorsa elrendeltetett. Herczeg célja feltehetően az, hogy párhuzamba állítsa Magyarország jelenlegi szerencsétlenségét a régi tragédiával. A könyv, ameddig megismerhetjük, elveszik a római reneszánsz pompájának és hanyatlásának nagyon terjedelmes leírásában, a történet főleg a fiatal magyar nemes és a magával ragadó, szellemes és csaló prostituált kalandjai körül forog, aki végül keresztülhúzza a kardinális számításait.

A nagyszabású leírás ugyan nem kelt mélyebb érdeklődést, ennek ellenére a folytatás jobb lehet, mint amennyit a kezdet ígér; hisz Herczeg regényéből látszik, hogy egy kiváló, tehetséggel bíró mesélő és mivel egyébként sem lenne helyénvaló, hogy a teljes mű ismerete nélkül mondjunk ítéletet, a bizottság továbbra is fenn akarja tartani a jelölést a következő évre vonatkozóan.”¹³

A teljes fordítás azonban a következő évre sem készült el, a bizottság pedig mintha elvesztette volna a türelmét, Herczeg jelölését nem hosszabbította meg:

„3-as számú jelölt: Herczeg Ferenc. Két éve jelölték a díjra *Az élet kapuja* című történelmi regényéért, amelynek német fordítását a közeljövőre ígérték. Az alkotás első részét tavaly adták be, és tárgyalták meg a külügyi bizottságban. A második rész még mindig várat magára, így a róla szóló szakvélemény sem készülhetett el.

6 Nitsch Lőrinc: Ahol a Nobel-díjat osztogatják. Új Idők, 1913. július 20. 98–99.

7 Axel Lundegord (1861–1930) svéd író. Főleg középkori tárgyú regényeiről ismert. (*Margit királynő*, 1905; *Philippa királynő*, 1907)

8 Leffler Béla (1887–1936) író, műfordító. 1919-ben került Stockholmba mint követségi sajtóelőadó.

9 Négyesy László (1861–1933) irodalomtörténész, esztéta, nyelvész. 1911-től a budapesti egyetem tanára, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság alelnöke; Császár Elemér (1874–1940) irodalomtörténész, 1923-tól a budapesti egyetem tanára, a Petőfi Társaság alelnöke.; Papp Ferenc (1871–1943) irodalomtörténész, főképp XIX. századi irodalommal (Kemény Zsigmond, Gyulai Pál) foglalkozott; Tolnai Vilmos (1870–1937) nyelvész, irodalomtörténész, 1925-től a pécsi egyetem tanára; Horváth János (1878–1961) irodalomtörténész,

egyetemi tanár. A budapesti egyetemen szerzett magyar–francia szakos tanári diplomát. Az Eötvös Kollégium tanára, 1923–1948-ig a budapesti egyetem irodalomtörténeti tanszékének professzora. 1923–1926-ig a Napkelet kritikai rovatának szerkesztője. Munkásságáért 1948-ban Kossuth-díjjal tüntették ki.

10 Herczeg Ferenc és a Nobel-díj. Világ, 1926. február 28. 10.

11 Horváth János írása megjelent az Irodalomtörténeti Közleményekben is. (Itk. 1925. 153–170.)

12 Bár Horváth János is azzal fejezi be felterjesztését, hogy mellékelten csatolják a regény fordítását, a Világ idézett cikkében pedig egyenesen svéd fordításról esik szó, a Nobel-díj Bizottság határozatából egyértelmű, hogy nem készült el a fordítás.

13 Svensén, 84. (Majsa Barbara fordítása nyomán)

*Az előrejelzések szerint a könyv folytatása a kezdetnél annyival jelentősebb lenne, hogy az egész mű megérdemelné a Nobel-díjat. Mindazonáltal ezt valószínűtlennek tartjuk, az író korábbi, fordításban rendelkezésre álló művei alapján. A bizottság ezért szükségtelennek tartja, hogy a jelölést továbbra is fenntartsa, és úgy döntött, hogy erre legfeljebb egy esetleges újabb jelölés esetén fog visszatérni.*¹⁴

Herczeg Ferenc korábbi művei közül elsősorban a *Gyurkovics-fiúk* és a *Gyurkovics-lányok* voltak ismertek Svédországban. A *Gyurkovics-fiúk* 1901 óta 5 kiadást ért meg, sőt 1921-ben meg is filmesítették. Szintén megjelent svédül néhány novella mellett a *Szabolcs házassága* (1909), illetve a *Gyurka* (1911) című regények. Színdarabjai közül *A kék rókát A tegnap lovagja* címmel adták 1917-ben a színházak.¹⁵ Emellett hozzáférhető volt a *Bizánc* francia fordításban (1912) és a *Pogányok* németül (1909). A Nobel-díj Bizottság tehát lényegében nem tudott érdemben foglalkozni Herczeg Ferenc felterjesztésével egyszerűen a fordítás késése miatt, az MTA pedig a későbbiek folyamán Herczeg Ferenc jelölését nem újította meg.

Talán kevésbé ismert tény, hogy 1935-ben Szabó Dezsőt is felterjesztették Nobel-díjra, igaz, nem magyar részről. Az uppsalai egyetem finnugor nyelvészet professzora, Björn Collinder javasolta. A probléma csak az volt, hogy Szabó Dezső művei lényegében csak magyarul voltak olvashatóak, a fő művének tartott *Az elsodort falut* például csak 1964-ben fordították le angolra, így a Nobel-díj Bizottság nem tudott ítéletet alkotni munkásságáról:

*„34-es számú jelölt: Szabó Dezső. A magyar író munkáit még nem fordították le idegen nyelvekre, és nálunk nincs olyan személy, aki megfelelő nyelvi és irodalmi előképzettséggel rendelkezne ahhoz, hogy szakvéleményt tudjon adni azokról a művekről, amelyek jelentőségét az indítványozó nagyon meggyőzően mutatta be. A bizottság álláspontja az, hogy nem ajánlja a jelöltet.*¹⁶

14 Svensén, 98.

15 Leffler Béla: Herczeg Ferenc Svédországban. Nemzeti Újság, 1923. dec. 5. 7–8.

16 Svensén, 235.

17 Hankiss János (1893–1959) irodalomtörténész, egyetemi tanár. A budapesti egyetemen végzett német–francia szakon. 1923-tól a debreceni egyetem francia nyelv- és irodalom tanára, a 30-as években Nizzában, illetve a Sorbonne-on is tanított. A Debreceni Szemle és a Forrás szerkesztője, a Helicon alapító szerkesztője, 16 éven át a Debreceni Nyári Egyetem szervezője. Nemzetközi kapcsolatteremtő munkájáért 1937-ben megkapta a francia becsületrendet. 1946-ban megfosztották professzori állásától, és évekig csak könyvtári szolgaként alkalmazták. 1957-ben kapta vissza tanszékét; Pap Károly (1872–1954) irodalomtörténész, 1914–1942-ig a debreceni egyetem magyar nyelv- és irodalom tanára. Elsősorban a reformkor irodalomtörténetével foglal-

Tormay Cécile jelölései (1936, 1937)

A legközelebb az irodalmi Nobel-díjhoz kétségkívül Tormay Cécile jutott 1936-ban, s hogy nem kapta meg, az nem csupán írói életművén, de a Svéd Akadémián belüli erőviszonyokon is múlott.

1936-ban a debreceni egyetem két professzora, Hankiss János és Pap Károly, a budapesti egyetem részéről Horváth János, a szegedi egyetemről Pintér Jenő javasolta Tormay Cécile-t.¹⁷ Ugyanakkor számíthatott a Svéd Akadémia egyik tagjának, Fredrik Böök¹⁸ irodalomprofesszornak is a támogatására, aki egyben az öttagú Nobel-díj Bizottságnak is tagja volt, illetve a régi barátára, Selma Lagerlöf-re, aki nemcsak Nobel-díjas író, de a Svéd Akadémia tagjaként benne volt a végső szót kimondó „tizennyolcokban”. Jó volt az időzítés is, hisz 1935-ben Tormay Cécile-t beválasztották a Népszövetség Szellemi Együttműködés Nemzetközi Bizottságába,¹⁹ Mme Curie megüresedett helyére, s ez ráirányította személyére a nemzetközi figyelmet. A felterjesztés előkészítése természetesen valószínűleg már évekkel korábban elkezdődhetett.

Fredrik Böök még 1931-ben járt Magyarországon, vendéglátói nemcsak Budapestet és a Balatont mutatták meg neki, de ellátogatott Debrecenbe, Szegedre, a Felvidékre és Erdélybe is. Úti élményeiről *Utazásom Magyarországon* című könyvében számolt be, amely még ugyanabban az évben megjelent Stockholmban.²⁰ Könyvében nagy rokonszenvvel ír a magyarokról, bemutatja a trianoni döntés következményeit az elcsatolt területeken, részt vesz a Revíziós Liga budapesti tüntetésén, s írása végén abbéli véleményének ad hangot, hogy a magyar ügy rendezése európai jelentőségű probléma: *„Amikor tiszta szívből kívánom, hogy a magyarság küzdelme a békerevízió érdekében sikerüljön, nemcsak azért teszem ezt, mert őszinte rokonszenvvel viseltem ez iránt a bátor, szerencsétlen és nagy nép iránt, hanem azért is, mert meg vagyok győződve arról, hogy Magyarország feltámadása*

kozott; Pintér Jenő (1881–1940) irodalomtörténész. 1912–1931-ig az Irodalomtörténet szerkesztője, 1933-tól a Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke, 1935-től a szegedi egyetem tanára.

18 Fredrik Böök (1883–1961) irodalomtörténész, kritikus, a lundii egyetem tanára. 1922-től a Svéd Akadémia tagja, 1929–49-ig a Nobel-díj Bizottság tagja.

19 A Szellemi Együttműködés Nemzetközi Bizottsága az 1920-ban alapított *Nemzetek Szövetségének* (*Népszövetségnek*) az egyik állandó bizottsága volt, 1922. május 15-én hozták létre. 15 tagból állt, tagjai főként egyetemi tanárok voltak, köztük Bergson, Einstein, Mme Curie. Évente egyszer üléseztek Svájcban, tudományos és művészeti kérdésekkel foglalkoztak.

20 Fredrik Böök: *Resa till Ungarn. Stockholm, 1931. Magyarul: Utazásom Magyarországon.* Püski Kiadó, Bp. 2002. (ford. Bartha István). Továbbiakban: Böök

elválaszthatatlanul egybe van kötve egész Európának a mai káoszról való megmentésével.”²¹

Érdekes, bár arról szó sem esik, hogy személyesen találkozott volna Tormay Cécile-lel, mégis külön fejezetet szentel az író személyének és műveinek a bemutatására.²² Méltatja első két regényét, *Az emberek a kövek között* (1911) és *A régi házat* (1914), amelyek svéd fordításban is olvashatóak,²³ ismerteti Tormay Cécile 1918–19-es tevékenységét, az ezeket az időket megörökítő *Bujdosó* könyvét (1920–1921), illetve későbbi közéleti és kulturális tevékenységét: a *Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének* megalapítását és vezetését, a *Napkelet* című irodalmi folyóiratnál betöltött főszerkesztői munkáját. Írását végül az értékörző magatartás dicséretével zárja, amelyet azért is érdemes most hosszabban idéznünk, mert ezek a gondolatai megvilágítják majd a Nobel-díj Bizottság 1936-os vitájában elfoglalt álláspontját:

„Hogy a káosz, amely Magyarországon uralkodott, amely szinte egy pillanat alatt nyelte el az államot és az egész országot, hogy ez a kavargás végre elcsitulhatott, s hogy a rend újra visszatérhetett, s hogy ennek a pusztításnak ellenálló alapokra egy új világ épülhetett, annak az erőnek és a szellemi értéknek volt köszönhető, amelyet a nők között Tormay Cécile képviselt a leghatározottabban. Nem jelentkezett merész, újító eszmékkal, nem követelt mélyreható reformokat, és nem ígért új eget és új földet sem. Programja egyszerű és kipróbált: haza, vallás és család. Vannak ennél sokkal bonyolultabb és rafináltabb programok, van számos sokkal vonzóbb, csalogatóbb és ragyogóbb jelszó. Az ún. haladó szellemiségű emberek közül sokan igen hajlamosak arra, hogy Tormay Cécile-idea nélküli tradicionalizmussal vádolják: hisz az ő evangéliumában nyoma sincs Einsteinnek vagy Freudnak, Leninnek vagy Fordnak. Hát méltó egy ilyen program egy előkelő művészhez, egy tehetséges írónőhöz? Tormay Cécile nyugodtan fogadhatja az ilyen vádatokat, amelyek nemcsak őt támadják, hanem egyáltalán magát a konzervativizmust. Vannak pillanatok, amikor a konzervativizmus az érdekek, az évszázados szokások és előítéletek védelmezője, és van, amikor a világháztartásnak új kovászra van szüksége, amikor szükség van az egészséges nyugtalanságra, az újító kezdeményezésekre. Az az idő, amelyben mi élünk, nem ilyen, ennek elege, sőt bőven elege volt a változástól, a politikai, a technikai, erkölcsi forradalmakból, amelyek végigszáguldottak az emberiségen és fenekestől felforgatták egész életünket. Napjainkban csak a gyenge és zavaros elmék kiabálnak további

újdonágokért és újabb átalakulásokért. Az értelmesebbek és a lelkiileg finomabbak azonban ragaszkodnak az örök értékekhez és megértik Goethe szavait, miszerint aki ingadozik az ingatag időkben, az csak a zűrzavart fokozza. Valamennyien alá vagyunk vetve a fejlődés és változás átalakító erőinek, akár akarjuk, akár nem, s miközben hagyjuk, hogy ez az erő meghozza azt a bizonyos újat, közben minden okunk meg lehet arra, hogy belekapaszkodjunk a birtokunkban levő szépbe és jóba, hogy nehogy aztán később üres kézzel, kifosztottan kelljen állnunk szertefoszlott ígéretek előtt. Egy kicsi nyugalom, higgadság és önuralom soha sem árt: tisztább perspektívát és jobb szemmértéket ad. Ha a régi érdemes ideálokat fiatalos lendülettel ápoljuk, megvan az az előnyünk, hogy van, amihez az újakat hozzámérjük az egészséges összehasonlítás végett. Egy magánépítetű lerombolhat egy régi házat, hogy újat építtessen a helyébe, de az emberiségnek nem szabad ily megfontolatlanul cselekednie, csak lassan költözhet át a régi házból az újba. A dolgoknak lassan kell egymásba folyniuk, s általában mindig kiderül, hogy az új a réginek egy változata, mely örzi az eredeti tervet és az öröklött értékeket.

Megőrizni és felújítani a régi ideálokat a maguk valódi szellemiségének megfelelően éppen olyan szükséges, jelentős és alkotó cselekedet lehet, mint teljesen újat építeni, mint az eljövendő csodákról álmodozni. Tormay Cécile bátor kitartással védte ősei örökét. Mit ért el ezáltal? Nem tudhatjuk: azt se tudhatjuk, mi történt volna, ha az egészet egy kardcsapás nélkül feladta volna. [...]

Minden esetre vigasztaló a konzervativizmusra nézve az a tudat, hogy tisztában van minden emberi érték viszonylagosságával, és ezért nem hajlandó magától elhajítani az újért azt, ami kedves és emlékezetes számára, s amit gondjaira bízta. Hogy a nagy hadvezér hogyan irányítja a csatát, abban nekünk, egyszerű közkatónáknak nincs betekintésünk, de azt, amit forrón szeretünk és becsülettel hiszünk, azt sosem adjuk fel. Ebből a jó csatából Tormay Cécile bátran kivette a részét.”²⁴

Fredrik Böökben tehát feltétlen támogatóra számíthatott Tormay Cécile, aki fontosnak gondolta azonban azt is, hogy új könyvvel álljon elő, mielőtt megpályázná a Nobel-díjat. Közéleti tevékenysége, illetve a *Napkelet* szerkesztése ugyanis lényegében egy évtizedre elvonta a regényírástól. Új könyvét, a tatárjárás korában játszódó *Ősi küldött* című trilógiáját élete fő művének szánta, minden eddigi tapasztalatának és meggyőződésének szintézisét szerette volna megvalósítani benne.

21 Böök, 155. Leffler Béla és Bartha István fordítása alapján.

22 Böök, 59–65. A Tormay Cécile-ről szóló fejezetet közölte a *Napkelet* is Leffler Béla fordításában. Fredrik Böök irodalmi arcképe Tormay Cécile-ről. *Napkelet*, 1931. 994–1001.

23 Ulvings Hus. (ford. Signe Leffler), Dahlbergs förlag, Stockholm, 1918; I Vildmarkens Bann. (ford. Ella Hilibom) Ahlen & Akerlund, Stockholm, 1926.

24 Böök, 63–65.

Bár az alapötlet és egy fejezet még 1924-ből való, az író saját visszaemlékezése szerint 1929 júliusában kezdett komolyabban munkához, s október végére készült el az első nyolc fejezettel, majd több, hosszabb-rövidebb megszakítás után 1931 januárjára fejezte be az első kötetet.²⁵ A *Csallóközi hatyú* 1933 decemberében jelent meg a Genius Kiadónál, a második rész, *A túlsó parton* 1933 júniusára készült el,²⁶ s 1934-ben kerülhetett az olvasók elé. A megírással párhuzamosan Horváth Henrik²⁷ rögtön németre fordította a regényt. Tormay Cécile Horváth Henrikkel folytatott levelezéséből tudjuk, hogy 1934 májusára már kész az I. rész, egy 1934 decemberi keltezésű levelében Tormay a II. rész fordítását sürgeti, 1936 áprilisában pedig már a III. rész 1. fejezetének fordítását is kézhez kapta. A III. rész fordítása fejezetenként történt, az író az elkészült részeket rögtön továbbította Horváth Henrikhez,²⁸ de a Nobel-díj Bizottság az erőltetett tempó ellenére is csak az első két kötet alapján tudta meghozni döntését 1936-ban. A harmadik kötet sohasem készült el teljesen, az író 1937. április 2-án meghalt, a könyv utolsó harmadát Kállay Miklós,²⁹ a Napkelet szerkesztője fejezte be.

A „mindenki számára megközelíthető irodalom” diadala – a Nobel-díj Bizottság döntései az 1930-as években

Kjell Espmark szerint az 1930-as években a bizottság összetételének megváltozása az értékelési szempontok átalakulásával járt együtt. Döntő jelentőségű volt, hogy Per Hallströmöt,³⁰ aki 1922 óta vezette a Nobel-díj Bizottságot, 1931-ben a Svéd Akadémia titkári feladataival is megbízták, e két fontos pozíció összekapcsolódása után befolyása rendkívül megnőtt, így nem csoda, hogy a 30-as években az Akadémia főképp „az általánosabb érdeklődésre számot tartó” írókat díjazta,

ugyanis „a mindenki számára megközelíthető irodalom” eszméjének egyik fő képviselője éppen Hallström volt.³¹ Ennek a szemléletnek fő ellenfele Fredrik Böök, aki „*elutasítja azt a jelöltet, akit mindenütt olvasnak és becsülnék, így John Galsworthy³² is [mivel] a világirodalomból bármikor kiemelhető lenne egy nagy szerző, pusztán a felszínes világhírre és sajtónépszerűsége hivatkozva.*”³³ A legélesebb vita 1932-ben bontakozott ki, amikor Böök Galsworthy helyett Paul Ernstet, a német neoklasszika legjelentősebb képviselőjét javasolta. Az elnöki összefoglaló szerint Henrik Schück és Anders Österling Hallströmöt támogatva Galsworthy-re szavazott, a bizottság ötödik tagja, Hjalmar Hammarskjöld Paul Ernstet vagy Iván Bunyint javasolta.³⁴ Böök többoldalas különvéleményt csatolt a bizottság határozatához, amelyben Paul Ernst mellett érvelt.³⁵ Végül a díjat Galsworthy kapta a *Forsythe Sagáért*.

A következő évben a bizottság mintha kedvezni akart volna Bööknek, hisz Oliviera és Bunyin mellett Paul Ernstet is javasolta az Akadémiának.³⁶ Igaz, a végső döntés meghozatala előtt Paul Ernst meghalt, így Böök egy külön levelet csatolt a bizottság ajánlásához, amelyben felhívja a figyelmet arra, hogy a díj posztumusz is kiadható, hiszen 1931-ben erre már volt példa Erik Axel Karlfeldt esetében.³⁷ A Svéd Akadémia azonban ez évben végül Ivan Bunyin mellett döntött.³⁸

Kivételes évnek tekinthető 1934, amikor Luigi Pirandello³⁹ ajánlásával mindenki egyetértett Henrik Schück kivételével, aki különvéleményében O’ Neillt javasolta.⁴⁰ Az erőviszonyok kiegyensúlyozottságára utalhat, hogy 1935-ben viszont nem sikerült megállapodniuk egy közös jelöltben, s az Akadémia is elfogadta, hogy az évben ne osszák ki a díjat, pedig több jelentős író, köztük későbbi Nobel-díjasok is voltak a jelöltek között: O’ Neill, Roger Martin du Gard, Paul Valéry, Jules Romains, Miguel Unamuno, a „közönség kedvencek” közül H. G. Wells, Karel Čapek.

25 Hankiss János: *Tormay Cécile*. Singer és Wolfner Kiadó, 1939. 259. Továbbiakban: Hankiss (1939)

26 Hankiss (1939) 259.

27 Horváth Henrik (1883–1947) középiskolai tanár, könyvtáros. Többek között Ady, Móricz, Babits műveinek németre fordítója.

28 Tormay Cécile levele Horváth Henrikhez 1934. május 10.; 1934. dec. 11.; 1936. április 28. PIM V4327.

29 Kállay Miklós (1885–1955) író, kritikus, fordító, lapszerkesztő. 1919–1944-ig a Nemzeti Újság irodalmi rovatának szerkesztője, 1935–41-ig a Napkelet segédszerkesztője, majd főszerkesztője. Többek között Rilke, Victor Hugo, Balzac, Flaubert műveket fordított magyarra. Drámákat és regényeket is írt: *A pápa és a Vatikán* (1935), *XI. Pius, a béke fejedelme* (1937), *Magóg fiai* (1937).

30 Per Hallström (1866–1960) 1908-tól a Svéd Akadémia tagja, 1931–41-ig titkára. A Nobel-díj Bizottságnak 1913-tól tagja, 1922–46-ig elnöke.

31 Espmark 117, 118.

32 John Galsworthy (1867–1963) angol író. Legismertebb műve a *Forsythe Saga*.

33 Espmark, 118.

34 Svensén, 186–187.

35 Svensén, 188–190.

36 Svensén, 202.

37 Erik Axel Karlfeldt (1864–1931) svéd költő. A Nobel-díj Bizottság tagjaként 1918-ban visszautasította a Nobel-díjat, amellyel ezért posztumusz, 1931-ben tüntették ki.

38 Iván Bunyin (1870–1953) orosz költő, író. 1920-ban Franciaországba emigrált.

39 Luigi Pirandello (1867–1936) olasz regény- és drámaíró. „A dráma- és színházművészet merész és eredeti megújításáért” kapott Nobel-díjat 1934-ben.

40 Svensén, 219–220.

1936-ban így 28 jelölt volt, s ebből csak 10 az újonnan javasolt. Paul Valéry, Hans Fallada, Georges Duhamel, Roger Martin du Gard, Eugene O' Neill és Sigmund Freud neve is szerepelt ezen a listán, a bizottságnak azonban ismét nem sikerült megegyezésre jutnia. Freudot, akit Romain Rolland terjesztett fel, bár elismerik, hogy „keresetlen stílusa komoly irodalmi értékkel bír”, de „beteges és torz fantáziájának tartják”,⁴¹ Paul Valéryt „a modern francia költészet legkiválóbb képviselője”-ként méltatják, de a bizottság mégis elutasítja jelölését, mivel életműve „exkluzív és nehezen megközelíthető.”⁴² Tormay Cécile-t szintén nem javasolja a Bizottság:

„20-as számú jelölt: Tormay Cécile. Nagyszerű személyiségét, amely lehetővé tette, hogy a jelenkori Magyarország egyik központi alakjává válhasson, külön kiemeli a szakértői vélemény.⁴³ Művészetében méltányolható az esztétikai minőség, hiányzik azonban az emberteremtő fantázia, és így legmélyebb gondolatiságú művéből, középkori történelmi regényéből hiányzik a meggyőzés ereje.”⁴⁴

Fredrik Böök különvéleményt csatol a bizottság döntéséhez, amelyben Tormay mellett érvel:

„Külön nyilatkozat.

Véleményem szerint az irodalmi Nobel-díj 1936-ban odaítélhető Tormay Cecile-nek. Szerzői munkásságának hallatlanul nagy jelentősége van. Már a világháború előtt elnyerte az egyik legelőkelőbb helyet a modern magyar irodalomban. A régi ház című családregénye Thomas Mann Buddenbrook-házának magyar megfelelője, még ha nem is rendelkezik hasonló mély filozófiai perspektívával. Több novellája mestermunka, tele lélekkel és költészettel. A világháború és a magyarországi forradalmak inspirálta szívbemarkoló dokumentum Tormay Cécile Bujdosó könyve. Ugyanebből a forrásból merít nagy történelmi regénye, az Ősi küldött, amelynek első két kötetét olvashatjuk német fordításban. Ennek a történelmi leírásnak a legfőbb értékére Hallström úr szakvéleményében már rámutatott. A magam részéről én nálánál is magasabbra értékelem a művet, a leírás gazdagsága és szemléletessége bámulatos számomra. Hogy a pszichológiai jellemrajz nem olyan mély, az

véleményem szerint arra vezethető vissza, hogy a történelmi eposz szereplőjének kora és a mi korunk közötti időbeli távolság csupán a főszereplő alakjának körvonalait engedi ábrázolni. Nem egy realiztikus kabinet-darabról, hanem egy freskóról van szó Puvis de Chavanne stílusában, amely a kellemes színek, a tiszta vonalak, a hatalmas kompozíció, a szimbolikus tartalom által idézi meg tárgyát. Még a német fordításban is kaphat az ember egy csipetnyit a Tormay Cecile ábrázolásában megmutató nyelvi erőből, formai virtuozitásból, fényből és szépségből. Beszéltem egy magyar olvasóval, aki még közvetlenül az olvasmányélmény hatása alatt azt mondta, hogy ez a könyv meghatározó jelentőségű a magyar próza szempontjából. A vizsgált Ősi küldött egy lírai eposz nemzeti jelentőségű prózában. Tanúsíthatom, hogy még azok a személyek is, akik nem értenek egyet Tormay politikában elfoglalt konzervatív álláspontjával, és akik sokáig hidegen kritizálták művészetét, még ők is leteszik a fegyvert az Ősi küldött második része előtt, és végtelenül megrendülnek Tormay képzelőerejétől, amely révén tatárjárás kori regényében szimbolikusan megjeleníti a magyarok világháborús sorsát is. Ez a nagyfokú elismerés kifejeződik azáltal is, hogy a jelölést kivételes egyhangúsággal minden vezető irodalomtörténész aláírta Magyarországon. A Svéd Akadémia is nyugodt szívvel elfogadhatja ezt a véleményt. Ily módon megjutalmazná a művészi munkát és a kiváló írószemélyiséget, másrészt felhívna a figyelmet ideális életszemléletére. A magyarság etnikai elszigeteltsége Európában önmagában is megnehezíti ennek az írói nagyságnak a megítélését. Már maga a regény címe, Den ensamme /A magányos [Az ősi küldött első kötetének német, illetve svéd címe] is az elszigetelődés pátozával utal arra, amit a magyarok éreznek. Fontos misszióknak tartom, hogy hozzájáruljunk ezen érzés ellensúlyozásához azáltal, hogy elismerjük az értékét egy magyar jelentős, művészi erőfeszítésnek. Sokkal nagyobb hibának tartanám a magyar irodalom alábecsülését, mint annak kockázatát, hogy esetleg túlértékeljük. Tormay Cecile egy nagy nemzeti író és a Svéd Akadémia minden nehézség nélkül megbizonyosodhat arról, hogy Tormay megérdemli ezt a helyet. A Nobel-díj nagy valószínűséggel felhívna rá a világ figyelmét, bár Angliában, Franciaországban, Németországban, Olaszországban már most is vannak olvasói és csodálói. Napjainkban a közvélemény képes egyfajta irodalmi hírnevet biztosítani némely modern regény- és drámairóknak, s bár egy ilyen fokú népszerűséget Tormay bizonyosan soha nem érne el, de kétségkívül megállná a helyét olyan Nobel-díjjal jutalmazott költők mellett, mint Reymont, Yeats, Benavante, Spitteler, Bunyin.⁴⁵

41 Idézi Espmark, 137.

42 Idézi Espmark, 120–121.

43 Tormay Cécile-ről két szakértői vélemény készült. Az egyiket Fredrik Böök, a másikat Per Hallström írta. Tormay személyiségét méltató sorok nyilván Bööktől származhatnak, s tartalmában feltehetően megegyeznek a könyvből már idézett részlettel.

44 Svensén, 250.

45 Vladiszlav Reymont 1924-ben, William Butler Yeats 1923-ban, Jacinto Benavante 1922-ben, Carl Spitteler 1920-ban, Ivan Bunyin 1933-ban kapott Nobel-díjat.

Jellemalkotó ereje bizonyos vélemények szerint korszerűtlen, én azonban ennél fontosabbnak vélem azt, hogy erkölcsileg és művészileg olyan jelentős írói személyiség, aki a Svéd Akadémia szellemiségének különlegesen megfelel, és nagyban hozzájárulna annak megbecsüléséhez. Nagyon fájlaltam, hogy Paul Ernstet annak idején mellőzték, és ugyanilyen hibának tartanám Tormay Cecile figyelmen kívül hagyását. Csak emlékeztetni szeretnék arra, hogy a közönségkedvencek közül a Nyugaton a helyzet változatlan és A diadalív árnyékában című regények szerzőjéről [Erich Maria Remarque] mint esélyes jelöltről komolyan tárgyaltunk.⁴⁶

Komoly problémát jelent, hogy jelenleg nem találunk egyetlen méltó jelöltet sem a Nobel-díjra, többek között az Akadémia jó hírre kedvéért is el kellene vonatkoztatnunk az északi országoktól. Tormay Cecile választása biztosan helyes lenne, mert nem a mulandó, hanem az abszolút értékeket képviseli. Választása azt az érzést keltené a legkeményebben próbára tett európai népben, hogy legalább erkölcsi vonatkozásban nem elszigetelt, s bár ennek a hatásnak az esztétikai értékekhez semmi köze, de a Nobel Alapítvány szellemiségéhez jól illenék. Tormay Cecile választása megerősítené a Svéd Akadémia azon törekvését, hogy saját útját járja, és érdeklődést mutatna olyan jelenségek iránt is, amelyek kívül esnek a napilapok figyelmén és a felszínes nemzetközi véleményeken. Nem ismerek jelenleg megfelelőbb és helyesebb választást, mint Tormay Cécile jelölésének elfogadását.

Lund, 1936. október 21. – Fredrik Böök⁴⁷

A másik különvéleményt Henrik Schück fogalmazta meg: O' Neill mellett érvel, de elmondja véleményét Duhamelről, Roger Martin du Gard-ról és Tormay Cécile-ről is. Ebből nyilvánvaló, hogy ezek a nevek kerülhettek legkomolyabban szóba, bár végül a bizottság, akár az elmúlt évben, ismét nem javasolt senkit. Henrik Schück Tormay Cécile-ről így vélekedett:

„Olyan jelölt, aki teljes mértékben elérte a Nobel-díjhoz szükséges szintet, véleményem szerint sem található most. De mivel a díjat már tavaly sem osztották ki, alighanem nehéz lenne ezt idén is elhalasztani. O' Neill-t, hiányosságai ellenére, úgy hiszem, jó szívvel tudnám ajánlani a díjra. A többiekre, akiket a Nobe-díj Bizottság különböző tagjai megneveztek, legjobb

belátásom szerint nem tudnék szavazni. Megértem, hogy nagyon szép gesztus lenne megjutalmazni a magyar írónőt, Tormay Cecile-t, akiről azt tartják, hogy nagyon rokonszenves, nemes lelkű és jelentős személyiség, és aki egy olyan kicsi, elnyomott nemzethez tartozik, amelyre korábban irodalmi Nobel-díjjal még nem hívták fel a figyelmet. De Tormay írásai nem felelnek meg a követelményeknek. Nekem a legjobbnak A régi ház tűnik. De hasonló jó regényeket tömegével találni, és az Ősi küldött – még ha nem is befejezett véleményem szerint, úgyszólván gyenge. Egy történelmi regényben mégiscsak karaktereket festenek le, és itt egyáltalán nem található ilyesmi. A hős – a tulajdonképpen egyetlen egyéniség – egy középkori lovag –, de alakja olyan, mint egy olajnyomat, hiányzik a történelmi kornak megfelelő beszédmód és korfestés.”⁴⁸

Érdekes, hogy 1928-ban Sigrid Undset középkorban játszódó regénytrilógiájával, a *Kristin Lavransdatterrel* (1920–22) szemben ugyanezt a kifogást hozta fel Henrik Schück: nehéz hajdanvolt korok pszichológiai folyamatait rekonstruálni. Szerinte ez Sigrid Undsetnek sem sikerült, ezért az író nő szövegkonstrukcióit „idejét múlt szerkezetnek” nevezi, hiszen „ez a pszichológia sem a középkornak, sem a mi korunknak nem sajátja.”⁴⁹ A bizottságban akkor Undset három szavazatot kapott, Maxim Gorkij kettőt és Thomas Mann egyet. Gorkijt elsősorban memoárjáért terjesztették fel, de a bizottság attól félt, hogy díjazását a világ politikai állásfoglalásként értelmeznék,⁵⁰ s nyilván az Akadémiát is befolyásolta ez a lehetőség, amikor Undset mellett döntött, s „főképp a skandináv népek középkori életének erőteljes ábrázolásáért”⁵¹ neki adta a Nobel-díjat.

1936-ban a bizottság lényegében szintén nem döntött a négy legesélyesebb jelölt között. O' Neill elsőbbségéről egyáltalán nem voltak meggyőződve, Hallström szakvéleménye szerint a „sokszínű és rendkívül figyelemreméltó életmű számos művészi meglepetéssel szolgál, ám aligha állítható, hogy tökéletesen érett volna.”⁵² Schück nyeri meg végül az Akadémia támogatását pártfogoltja számára ügyes lobbitevékenységgel. Sikeréhez hozzájárult az is, hogy a bizottság már második éve tanácstalan volt, hogy ki felel meg az új szempontoknak.⁵³ Az Akadémia viszont nyilván nem akarta a díj kiosztását ismét a következő évre kitolni. 1936. november 12-i határozatában a Nobel-díjat Eugene O' Neillnek

46 Remarque-ot 1931-ben a *Der Weg zurück* [Győztesek és legyőzöttek] című regényéért terjesztette fel Tor Hedberg kritikus, a Svéd Akadémia tagja. (Svensén, 160.)

47 Svensén, 257–259.

48 Svensén, 255–256.

49 Idézi: Espmark, 103.

50 Espmark, 105.

51 Svensén, 130.

52 Idézi Espmark, 141.

53 Espmark, 140.

adta „erővel teli, őszinte, mély érzelmű és önálló, tragikus, drámai jellegű munkásságáért.”⁵⁴

A Napkelet 1937. januári számában Kállay Miklós méltatta O' Neill munkásságát: „Rövid időköz után másodszor juttatta a Svéd Akadémia a világ legnagyobb és legelőkelőbb irodalmi jutalmát amerikai írónak, s amennyire meglepett néhány évvel ezelőtt Sinclair Lewis jutalmazása,⁵⁵ olyan természetesnek találjuk és megnyugvással fogadjuk ezt. [...] A Nobel-díjat ezúttal a világirodalomnak igazán mély és eredeti tehetsége kapta.”⁵⁶

Tormay Cécile-t és támogatóit nem töri le a sikertelenség: 1937-ben újra pályázni akarnak. Hankiss János monográfiájában erről így írt: „kiszivárog annyi, hogy Tormay Cécile bekerült az ötös döntőbe – első magyarként. S bár most a díjat O' Neill kapja, az a hír járja, hogy a következő, 1937-es évben a magyar és a finn író közt osztják meg. Minden jól áll, maga Lagerlöf Selma is melegen érdeklődik.”⁵⁷

A Hankiss által emlegetett finn író Frans Eemil Sillanpää⁵⁸ lehetett, aki sokéves próbálkozás után (1930 óta minden évben felterjesztette a finn akadémia) végül 1939-ben kapta meg a díjat. Hankiss nyilván Böök ígéretére támaszkodva állítja itt azt, hogy Tormay 1937-ben esélyes lett volna a Nobel-díjra, a rendelkezésünkre álló iratok ezt azonban nem támasztják alá. A bizottság ismét nem javasolta Tormayt:

„25-ös számú: Tormay Cecile. Az év folyamán a magyar költőnő elhunyt. A jelölését, amely tavaly új volt, idén sem támogatta a bizottság többsége, a nagyszerű ironő nagyfokú megbecsülése ellenére, és annak ellenére, hogy hazájában kiemelkedő személyiségnek számít. A bizottság nem látja okát, hogy tavalyi álláspontját megváltoztassa.”⁵⁹

Tormay Cécile valószínűleg nemcsak 1937 áprilisában bekövetkezett halála miatt esett el a jutalmazás lehetőségétől. Nem hagyható figyelmen kívül a Roger Martin du Gard-t támogatók megerősödése sem. 1936-ban a bizottság azzal az indokkal szorította háttérbe, hogy kívárlják a Thibault-család befejező kötetét. 1937-ben Hammarskjöld és Böök ugyan megint ellene szavaztak, de Österling és a Henrik Schüick helyére ebben az évben a bizottságba került Torsten Fogelquist⁶⁰ támogatták, sőt különvéleményt is

csatoltak a bizottsági döntéshez, tiltakozva az ellen, hogy Roger Martin du Gard-t ismét elutasítsa a bizottság, noha jobb jelöltet nem tud ajánlani.⁶¹ Úgy látszik, az Akadémiára hatott ez az érvelés, és a francia író a Thibault-családért Nobel-díjban részesítette.

Egyet tudunk azonban érteni Kállay Miklóssal, hogy akadhatott volna akár az azévi jelöltek közül, akár általában a kortárs francia irodalomból kiválóbb író, de amint az eddigiekből is kiderült, a tisztán esztétikai érték mellett több más szempont is befolyásolta kezdetől az Akadémia végső döntését:

„Ezúttal, mint már nemegyszer, megint egy outsider futott be, ami Franciaországban talán még nagyobb meglepetést keltett, mint külföldön. A francia irodalmi közvéleménynek egészen más jelöltjei voltak a Nobel-díjra. Elsősorban Paul Valéry, azután Georges Duhamel, akinek népszerűsége egyre erősödik, szóba került Edouard Estaunié. Állandó komoly jelölt André Gide, aki azonban úgy látszik, még a Svéd Akadémiának is kissé túl balra kanyarodott. Emlegették Jules Romains-t is. Titkos reménységgel néztek François Mauriac felé. De ő éppen úgy, mint Paul Claudel, talán a katolikus világszemlélete miatt nem lehet kedves a 'szabad gondolat' irányában tájékozódó Nobel-bizottságnak. [...] Roger Martin du Gard valósággal mestere a szabályos regénynek, tehát kitűnő regényíró, de a Nobel-díj zsűrije sokkal nagyobb írókat is találhatott volna a mai francia irodalomban.”⁶²

Paul Valéry soha nem kapta meg a Nobel-díjat, bár 1930–1943 között hatszor terjesztették fel, ahogy Duhamel sem öt felterjesztése ellenére vagy Jules Romains és Paul Claudel sem. André Gide-t először 1945-ben javasolták, és a következő évben el is nyerte a díjat, François Mauriac 1952-ben lett Nobel-díjas a sikertelen 1946-os, 1949-es és 1950-es jelölése után.

Az ő esetük és „majdnem Nobel-díjas” magyarjaink története is csak megerősíti azt, amit eddig is sejtettünk: az esztétikai érték mellett még megannyi más szempont is közrejátszik abban, hogy végül kiből lesz Nobel-díjas író. Nyelvi és kulturális elszigeteltségünknek köszönhetően ez magyar szerzőnek szinte lehetetlen, örülhetünk, ha százévente egyszer felénk fordul a Svéd Akadémia figyelme.

54 Svensén, 259.

55 Sinclair Lewis (1885–1951) amerikai író 1930-ban kapott Nobel-díjat.

56 Napkelet, 1937. 1. 45–47.

57 Hankiss (1939) 218–219.

58 Frans Eemil Sillanpää (1888–1964) finn író. *Jámbor szegénység* (1918) című regénye a finn polgárháború alatt játszódik. *Silje* (1931) című regényében egy parasztszalád széthullását ábrázolta.

59 Svensén, 267.

60 Torsten Fogelquist (1880–1941) tanár, író, publicista, 1931-től a Svéd Akadémia tagja, 1937–1940-ig vett részt a Nobel-díj Bizottság munkájában.

61 Svensén, 274. és 277.

62 Napkelet, 1937. 852–854.